

До спеціалізованої вченої ради ДФ 35.051.059
Львівського національного університету
імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1

ВІДГУК ОПОНЕНТА

кандидата педагогічних наук, доцента, доцента кафедри педагогіки
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Козакової Наталії Вікторівни

на дисертацію **Галюки Ольги Степанівни**

на тему: «Формування соціальної мобільності майбутніх
учителів початкової школи у професійній підготовці»,
представлену на здобуття ступеню доктора філософії
за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)
галузь знань – 01 Освіта/Педагогіка

Ступінь актуальності обраної теми дисертаційного дослідження.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що сучасний ринок праці висуває нові вимоги до фахівців, які мають бути зорієнтовані на успіх і постійне самовдосконалення, котрі здатні навчатися протягом життя та швидко адаптуватися до нових умов праці, самостійно та відповідально приймати і реалізовувати нестандартні рішення в ситуації ринкової конкуренції, уникати стереотипів у соціальній та особистісній сферах взаємодії тощо, що визначають соціальну та професійну мобільність особистості.

Існування соціальної мобільності – це позитивне явище, яке характерне лише для демократичного суспільства, а також тих, які динамічно розвиваються. Вона передбачає швидке досягнення людьми усіх соціальних верств і класів високого соціального статусу.

В якості основних факторів, які сприяють підвищенню соціальної мобільності в сучасному суспільстві визначено розвиток системи освіти, зокрема вищої. Тому українська система професійної освіти актуалізує необхідність формування соціальної мобільності здобувачів вищої освіти, насамперед маємо на увазі таку систему організації освітнього процесу у закладах вищої освіти, які дають можливість соціального просування широкому колу студентів.

Зазначена проблема набуває особливої значущості передусім у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, які мають бути

соціально мобільними, оскільки в Україні триває процес реалізації основних засад Концепції Нової української школи(розвиток особистості, усвідомлення унікальності і неповторності кожної людини є найвищою цінністю; компетентнісний підхід; нова модель оцінювання; партнерство; умотивований учитель та ін.), а також освітній процес відбувається в умовах нових глобалізаційних викликів (пандемія коронавірусної хвороби COVID-19, війна тощо).

У цьому контексті особлива увага при організації освітнього процесу в закладах вищої освіти має зосереджуватися на формуванні фахівця як конкурентноспроможної та мобільної особистості через розвиток позитивного потенціалу, вміння планувати свою поведінку у непередбачуваних робочих обставинах, успішно переключатися на іншу діяльність або змінювати види діяльності в освітньому процесі, володіння інноваційними підходами до вирішення проблем, щоб вказувало на його здатність до соціальної мобільності.

З огляду на наведені міркування, дослідження Галюки Ольги Степанівни є, безперечно, актуальним, відповідає запитам і потребам сучасної педагогічної науки і практики.

Важливо зазначити, що наукова праця Галюки О.С. має безпосередній зв'язок з темою науково-дослідної роботи кафедри початкової та дошкільної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка «Теоретико-методологічні засади підготовки фахівців дошкільної та початкової освіти в контексті соціальної мобільності» (№ 0116U001693). Тему роботи затверджено Вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 58/11 від 28.11.2018 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації досліджень із педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №1 від 28.01.2020 р.).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх новизна зумовлюється високим науковим ступенем та рівнем доведеності висновків і результатів дисертаційного дослідження.

Ознайомлення із дисертацією Галюки О.С. дає підстави для висновку про те, що авторка сумлінно поставилася до написання наукового дослідження. Цілком імпонує структура наукової праці, яка науково виважена й логічно вибудована та характеризується чіткістю, повнотою і внутрішньою єдністю мети і завдань.

Аналіз тексту дисертації та змісту публікацій дисертантки дозволяють зробити висновок, що текст дисертації в повній мірі відповідає темі та меті дослідження (визначити та обґрунтувати педагогічні умови, розробити та апробувати модель формування соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи у професійній підготовці), яка співвідноситься із висунутими чотирма завданнями дослідження.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується належною теоретичною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць і, загалом, не викликає сумніву. Дисертанткою опрацьовано достатню кількість наукових джерел (290 найменувань, із них 44 – іноземною мовою), на підставі розгляду яких сформульовано власне бачення досліджуваної проблеми. Крім того, широке використання авторкою наукових джерел у тексті дисертації дозволяє зробити висновок як про відсутність плагіату у дослідженні, так і про відсутність порушення принципів академічної доброчесності.

Обґрунтованість наукових результатів роботи забезпечено шляхом ретельного добору методів дослідження (теоретичних, емпіричних, математичної статистики). Так, дисертантка використовує у роботі такі методи дослідження:

- теоретичні (вивчення, аналіз та узагальнення психолого-педагогічних джерел, опрацювання нормативно-правових документів у сфері освіти, вивчення й узагальнення досвіду роботи науково-педагогічних працівників, теоретичне моделювання) - для визначення стану дослідження проблеми, розкриття основних теоретичних положень дисертаційної роботи, виокремлення та обґрунтування ключових понять;

- емпіричні (бесіда, анкетування, тестування, педагогічне спостереження, педагогічний експеримент) для перевірки ефективності педагогічних умов формування соціальної мобільності вчителів початкової школи, виявлення кількісних і якісних показників сформованості соціальної мобільності педагогів на кожному етапі дослідження;

- статистичні (методи математичної статистики для об'єктивного аналізу кількісних показників і якісної інтерпретації отриманих результатів дослідження, коефіцієнт кореляції Пірсона, Т-критерій Стьюдента для інтерпретації і узагальнення експериментальних даних).

Достатньо широкою є експериментальна база дослідження. Результати дослідження впроваджено в освітній процес факультету педагогічної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка (довідка №905-Н

від 27.04.2022 р.), педагогічного факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (довідка №01-23/51 від 23 04.04.2022 р.), факультету педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка №17/17-504 від 23.02.2022 р.), факультету початкової освіти та філології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка №122 від 28.03.2022 р.), факультету педагогіки і психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка №293-33/03 від 29.03.2022 р.).

Заслуговує на увагу ретельне планування і проведення педагогічного експерименту, що реалізовувався у чотири етапи (організаційно-підготовчий, констатувальний, формувальний, контрольний), які були взаємозалежними і підпорядковувалися загальній меті.

Організаційно-підготовчий етап дозволив проаналізувати стан проблеми дослідження у теорії; обґрунтувати та систематизувати категоріальну базу наукового пошуку означеної проблеми дослідження; з'ясувати роль та значення соціальної мобільності у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи.

Констатувальний етап експерименту дозволив визначити реальний стан сформованості соціальної мобільності здобувачів III-IV курсів освітнього рівня «бакалавр» та I-II курсів освітнього рівня «магістр» спеціальності 013 Початкова освіта; обґрунтувати структуру соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи; визначити критерії та показники сформованості соціальної мобільності; розробити модель та визначити педагогічні умови формування соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи; дібрати моніторинговий інструментарій (діагностичні методики), сформувавши експериментальну та контрольну групи, провести статистичні заміри рівнів сформованості соціальної мобільності майбутніх учителів за підібраними методиками.

На формувальному етапі педагогічного експерименту дисертанткою в освітній процес професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи реалізовано запропоновані педагогічні умови формування соціальної мобільності та впроваджено розроблене навчально-методичне забезпечення навчальних дисциплін і практик (методичні рекомендації, методи, прийоми, технології, форми організації навчання, індивідуальні завдання практики та ін.). Крім того, авторкою здійснено апробацію та перевірку ефективності використання зазначених педагогічних умов у експериментальній групі.

Результати формувального етапу педагогічного експерименту піддано всебічному якісному і кількісному аналізу, в тому числі й за допомогою методів математичної статистики, які підтвердили статистичну значущість змін.

Достовірність та наукова новизна здобутих результатів передусім обумовлюється тим, що елементи наукової новизни дослідження повною мірою відображені у змісті дисертаційного дослідження і підтверджені ґрунтовними висновками (до кожного розділу та загальні) дисертантки.

Особливу увагу варто звернути на наступні положення та умовиводи, сформульовані авторкою.

Так, позитивно оцінюється здійснений авторкою теоретичний аналіз вітчизняної та зарубіжної науково-методичної і психолого-педагогічної літератури, базові нормативно-правові та законодавчі акти, що дозволило їй розкрити теоретичні засади формування соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи у професійній підготовці.

Заслуговує на увагу авторське виокремлення часових етапів виникнення, становлення та розвитку наукових теорій феномену соціальної мобільності: перший – 1935-1956 рр. – дослідження напрямку та мети мобільності, вплив політичної ситуації країни на процес мобільності окремої людини та соціальних груп; створення сприятливих умов для професійних досягнень засобами мобільності; другий – 1956-1967 рр. – розповсюдження ідей «міських іммігрантів», розквіт мобільності; дослідження впливу сім'ї на професійний ріст; третій – 1968-1986 рр. – здійснення спроби розподілу представників професійних груп на класи; вплив освітнього середовища на мобільність особистості.

Позитивної оцінки заслуговує обґрунтування Ольгою Степанівною методології наукового дослідження за допомогою різних підходів (філософський, соціологічний, психологічний, педагогічний). Розкриття та аналіз окреслених підходів дозволили дисертантці розкрити погляди науковців і авторське бачення на сутність поняття «соціальна мобільність вчителя початкової школи» та розробити авторську класифікацію видів соціальної мобільності залежно від певних чинників та факторів впливу (горизонтальна і вертикальна, індивідуальна і групова, міжгенераційна і внутрішньогенераційна, глобальна і локальна та ін.) на стор. 71-72; виокремити механізми (тестування, селекція, фільтрація, інфільтрація) та принципи соціальної мобільності (освітній, культурний, політичний,

економічний та соціальний) в контексті професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на стор. 72-76.

Результати аналізу наукових праць з проблеми дослідження та власний педагогічний досвід допомогли авторці визначити та конкретизувати структуру соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи, що складається з мотиваційно-цільового, адаптаційного, соціально-ситуаційного, рефлексивно-діяльнісного компонентів, а також виокремити та охарактеризувати критерії (мотиваційний, психофізіологічний, комунікативний, діяльнісний) та показники (мотивація, комунікативність, адаптивність, рефлексивність та ін.) соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи. Авторкою виокремлено та подано повну характеристику трьох рівнів соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи, серед яких – елементарний (низький), базово-діяльнісний (середній), інноваційний (високий).

Погоджуємося з Галюкою О.С., що для ефективного формування та розвитку соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи у професійній підготовці необхідно забезпечити певні умови у закладі вищої освіти, зокрема педагогічні. У позитивному ракурсі слід оцінити визначені та обґрунтовані у дисертації на стор.120-145 педагогічні умови формування соціальної мобільності:

- 1) створення інноваційного освітнього середовища в ЗВО, яке сприятиме творчому особистісному розвитку та мотивації майбутніх учителів початкової школи;
- 2) взаємозалежність і взаємообумовленість змістового, навчально-методичного та технологічного напрямку професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи;
- 3) організація наскрізної практичної підготовки майбутніх учителів початкової школи з метою формування соціальної мобільності;
- 4) забезпечення психологічної готовності майбутніх учителів початкової школи до формування у них здатності до соціальної мобільності.

Певним досягненням дисертаційної роботи Галюки О.С. є розробка моделі формування соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи, яка складається з трьох блоків (рис. 2.2, стор.148): теоретико-методологічного (основа науково обґрунтованих парадигм, підходів та принципів, що діють як теоретико-методологічний апарат досліджуваного феномену), операційно-діяльнісного (навчально-методична складова впливу на формування здатності) та результативно-оцінного (критеріально-рівнева

характеристика сформованої здатності). Погоджуємося із авторкою, що розроблена модель являє собою спроектовану логічно-структуровану систему процесу професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, що базується на наукових парадигмах та підходах і характеризується чітко визначеною метою та завданнями; передбачає дотримання конкретних педагогічних умов, має свою структурно-функціональну схему взаємозалежних компонентів і зорієнтована на досягнення прогнозованого результату.

Науковим здобутком дисертантки є те, що у роботі описано етапи та методика педагогічного експерименту, проаналізовано його результати і здійснено перевірку результативності апробованих педагогічних умов здійснено за допомогою коефіцієнта кореляції Пірсона та Т-критерій Стюдента.

Відзначимо як позитив чіткий і поетапний опис організації та проведення педагогічного експерименту, а також вибір автором достатньої кількості методик і доцільність їх використання для дослідження рівня сформованості компонентів соціальної мобільності у майбутніх учителів початкової школи.

Педагогічний експеримент дозволив забезпечити науково-доказову й об'єктивну перевірку правильності сформульованої наукової гіпотези у такому формулюванні: формування соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи в умовах закладу вищої освіти здійснюватиметься ефективніше за умов оновлення змісту професійної підготовки майбутніх учителів; підбору оптимальних форм і методів професійної підготовки та розробки навчально-методичного забезпечення освітнього процесу.

Позитивна динаміка одержаних результатів, належно оброблених методами математичної статистики, дає підстави для висновку, що теоретичні положення і практичні результати дослідження є вагомими та переконливими.

Загальні висновки структуровані, повністю відповідають сформульованим завданням та змісту самої роботи та впливають з її основних положень. Вважаємо, що мета роботи досягнута і всі поставлені завдання виконано.

Наукова новизна результатів дослідження. Оцінюючи найважливіші результати дисертаційного дослідження Галюки Ольги Степанівни, варто вказати на такі, що мають вагому наукову новизну.

По-перше, розроблено й апробовано модель формування соціальної мобільності майбутнього вчителя початкової школи та поетапну методику її реалізації, а також здійснено експериментальну перевірку їх дієвості та результативності.

Вважаємо, що розроблена модель повністю відображає зміст, логіку та поетапність здійснення дослідно-експериментальної роботи, що відбивалася у трьох взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих блоках: теоретико-методологічному, операційно-діяльнісному, результативно-оцінному. Варто відзначити, що у тексті роботи є повний словесно-логічний опис розробленої моделі (стор.147-155) та її графічна репрезентація (стор. 148).

По-друге, важливим у теоретичному та прикладному аспектах є визначення та розкриття структурних компонентів соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи (мотиваційно-цільовий, адаптаційний, соціально-ситуаційний, рефлексивно-діяльнісний), а також удосконалення науковцем критеріїв (мотиваційний, психофізіологічний, комунікативний, діяльнісний), показників та рівнів (елементарний (низький), базово-діяльнісний (середній), інноваційний (високий)) соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи. Це, в свою чергу, дозволило дисертантці визначити зміст, оптимальні форми і методи роботи зі студентами під час професійної підготовки задля формування соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи.

По-третє, у роботі вперше теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови формування соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи.

Крім того, авторкою узагальнено теоретичний і практичний досвід із визначеної проблеми дослідження та уточнено і доповнено сутність базових понять дослідження («соціальна мобільність», «принципи соціальної мобільності», «механізм функціонування соціальної мобільності», «соціальна роль», «умови», «педагогічні умови», «модель»), а також виокремлено і доповнено принципи соціальної мобільності (переміщення) (освітній, культурний, політичний, економічний та соціальний); основні групи форм, методів і прийомів формування соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи в умовах професійної підготовки (методи пізнання педагогічної професії; методи педагогічної освіти; інтерактивні методи; проблемні методи навчання).

Отже, дисертаційне дослідження Галюки О.С. містить нові, раніше не захищені наукові положення, в обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальну наукову проблему.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується також активною апробацією результатів дослідження. Дисертантка представила основні положення своєї дисертації на наукових і науково-практичних конференціях різних рівнів (міжнародних, всеукраїнських), інших науково-практичних заходах.

Основні теоретичні положення та висновки дисертаційної роботи висвітлено загалом у 20 наукових публікаціях (17 – одноосібні), серед яких: 6 статей – у наукових фахових виданнях України, 14 публікацій апробаційного характеру (тези доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, наукове есе за результатами міжнародного стажування).

Практичне значення результатів дослідження. Суттєва ознака практичного значення отриманих результатів дослідження – їх перспективність, пов'язана з реальними можливостями забезпечення вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Практичне значення результатів дослідження полягає в можливості застосування теоретичних положень і висновків, обґрунтованих у дисертації у практичній діяльності науково-педагогічних працівників, впровадженні педагогічних умов та розробленої моделі у систему професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи з метою формування високого рівня соціальної мобільності. Розроблене Галюкою О.С. навчально-методичне забезпечення навчальних дисциплін і практик, запропоновані методи, прийоми, форми організації навчання можуть бути використані для оновлення та вдосконалення змісту освітніх програм, навчальних планів підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів спеціальності 013 Початкова освіта; для перегляду навчальних і робочих програм дисциплін професійного спрямування і різних видів практики; укладання навчально-методичних комплексів, написання посібників і підручників з формування соціальної мобільності майбутніх учителів початкових класів, а також впроваджені у системі післядипломної педагогічної освіти.

Разом з наведеним вище, дисертаційному дослідженню, що рецензується, притаманні і деякі зауваження та побажання, на які варто звернути увагу.

1. У першому розділі роботи доцільно було б більш ґрунтовно розкрити вітчизняний досвід з проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, зокрема щодо формування соціальної мобільності в освітньому просторі. Це дало б змогу визначити основні підходи та розбіжності у дослідженнях українських і зарубіжних учених з даної проблематики, виявити групи досліджень, їх основні здобутки та невирішені проблеми.

2. Авторкою у роботі виокремлено 3 етапи зародження, становлення та розвитку феномену соціальної мобільності; у додатку Б подано еволюцію соціальної мобільності крізь призму євроінтеграції освітнього процесу та подано хронологію основних реформ в європейських закладах. На наш погляд, варто було б також дослідити та подати хронологію основних реформ щодо соціальної мобільності в Україні від часів становлення до сьогодення, включаючи часи незалежності нашої країни.

3. Для дослідження обраної проблематики авторкою використано систему методологічних підходів (компетентнісний, системний, студентоцентрований, особистісно-орієнтований, фундаментальний, синергетичний, ноосферний, антропологічний, діалектичний). На наш погляд, можна було б розглянути і андрагогічний підхід, оскільки здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти вже дорослі люди і врахування принципів андрагогіки (отримання користі від знань; відповідальність за власне навчання; усвідомлення того, що навчання змінить життя на краще; підвищення кваліфікації не за рахунок вироблення нових умінь, а їх реалізації у дії та ін.) в організації освітнього процесу у ЗВО для формування соціальної мобільності є доречним.

4. На наш погляд, зміст окремих підрозділів роботи дещо інформаційно переобтяжений через детальне розкриття сутності таких понять, як «умова», «педагогічні умови» (стор. 108-119), «педагогічний експеримент» (стор. 159-161).

5. Вважаємо, що цікавим, сучасним і перспективним напрямом розширення предметного поля дослідження, обраного дисертанткою, було б вивчення можливостей неформальної та інформальної освіти у формуванні соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи у професійній підготовці.

Проте вищенаведені зауваження та побажання носять дискусійний характер і не впливають на належний науково-теоретичний рівень дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософіїз галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями).

Висновки щодо відповідності дисертаційного дослідження чинним вимогам та можливість присудження наукового ступеня.

У цілому дисертаційна робота Галюки Ольги Степанівни «Формування соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи у професійній підготовці» є цілісною, самостійною, завершеною роботою на правах рукопису, яку виконано на актуальну тему з використанням наукових методів дослідження. Робота характеризується чіткістю змісту, містить науково обґрунтовані науково-теоретичні результати, які мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, свідчать про особистий внесок здобувачки та достатньо повно представлені у наукових працях. Дисертація відповідає спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) та вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (з наступними змінами), та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її авторка, Галюка Ольга Степанівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями).

Опонент: кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки Хмельницької
гуманітарно-педагогічної академії

Наталія КАЗАКОВА